

MŰVELŐDÉS, TÁRSADALOM, EGYHÁZ

A Művelődéstörténeti Doktori Program doktorandusz hallgatóinak

konferenciája

2012. április 20.

Eötvös Loránd Tudományegyetem

D épület Alagsori Tanácsterem

10.00: Dr. Dezső Tamás a Bölcsészettudományi Kar dékánjának köszöntője

10.10: Dr. Kósa László a Művelődéstörténeti Doktori Program vezetőjének megnyitója

I. SZEKCIÓ (szekcióvezető: Dr. Kósa László)

10.20-10.40: Módli Éva

Világkép és kártyaszimbolika. *Vasban vert rabnak bus elmével, fáradva versekben vett sétálása.*

A 17. században az udvari körökben járatos gróf, Koháry István a császárhoz hű katonaként védte otthonát Thököly Imre portyázó hadaival és a török csapatokkal szemben. 1682-ben azonban az ellenség együttes erővel támadva, elfoglalta füleki várát, a gróf pedig Thököly fogságába került. Majd három évig tartó raboskodása alatt unaloműzésből idejét versszerzéssel kezdte el múltatni. Börtönköltészetének egyik remeke a *Vasban vert rabnak bus elmével, fáradva versekben vett sétálása* című költeménye is ekkor keletkezett. E művében Koháry kora társadalmának visszasságait és hívságait leplezi le a kártyajáték segítségével, melyet a világ allegóriájaként mutat be. A forgandó szerencsét, a kártya színes lapjait, és a változó lapjárását a politikai élet és az egyén boldogulásának reprezentációjaként értelmezve fogalmaz meg éles kritikát társadalmának erkölcsösségével szemben, miközben a kártyaszimbolikát, a játék szabályrendszerét, valamint a játékosok természetét precízen elemelve fest képet a rendi társadalomról és azokon kívül rekedtekről, valamint kora változó értékrendjéről és mentalitásáról. Előadásomban azt fogom bemutatni, hogy Koháry által a szerencse könyveként megjelenített kártyajáték írott és íratlan szabályai és udvari szellemet árasztó figurái, miként válnak az egyéni és társadalmi értékrend tükrévé, illetve, hogy a barokk „felfordult” világa, aminek rendje többször a feje tetejére áll, és történéseinek menetét olyan éles váltások és fordulatok jellemzik, akár a kártyajátékét, hogyan reprezentálja önmagát e közkedvelt multságba sűrítve.

10.40-11.00: Hanusz Zsuzsanna

Nemzeti táncaink a 19. század első felének sajtója tükrében

A 19. század első felét felölelő időszakban – népköltészetünk értékei mellett – a nemzeti táncok rangjára emelt néptáncaink szintén a figyelem középpontjába kerültek. Nemzeti táncainknak a társastánc kultúrában betöltött jelentős szerepe és egyúttal a színpadokon való megjelenése mellett szintén a tánc társadalmi súlyának erősödését igazolják a kor sajtójában egyre szaporodó – s ezen belül is az 1840-es években virágkorukat élő – nemzeti táncokat népszerűsítő eszmefuttatások. Jelentős kérdésköreik: milyen jellemző jegyeket visel(je)nek őseinktől örökölt nemzeti táncaink, mely karakterjegyeikben különböznek más nemzetek táncaitól, milyen módon lehetséges a nép táncát az előkelő báltermekben is meghonosítani, illetve vajon a szabályokhoz kötött tánc alkalmas lehet-e a szabadságszerető magyar nemzet önkifejezésére? Legfőbb értékük így számunkra – hiszen tudományosságról nem beszélhetünk – a rajtuk keresztül kirajzolódó korabeli „nemzeti önkép” megjelenítése, melyhez a nemzeti táncok kiváló „eszközül” szolgálnak. Az előadás ezen írásokat, legfőbb kérdésköreiket és az ezek körül kialakult vitákat, nézetkülönbségeket mutatja be.

11.00-11.20: Millisits Máté

Az első magyar reformátusok körében tartott Kálvin-ünnepség

1864-ben Kálvin János halálának háromszázadik évfordulóján a magyar reformátusság szervezetileg öt, egymástól teljesen független egyházkerületbe tartozott. Az egyházkerületek önállóan döntöttek minden, az egyházkerület egészét érintő, kérdésben, így a Kálvin-jubileum megünneplésének a módjáról is. Az évfordulóra jelent meg Révész Imre debreceni lelkipásztor „Kálvin élete és a kálvinizmus” című munkája, amely az első magyar nyelven írt Kálvin-életrajz. Olyan sikeres volt a könyv, hogy 1864-ben, kétszer is kiadták. A 334 oldalas mű részletesen bemutatta a genfi reformátor életét és röviden a református hitelveket való egyházak életét. A könyv 1909-ben történt újbóli megjelentetése mutatja azt, hogy a XIX. század második felében milyen jelentős hatást gyakorolt a magyar reformátusságra. Bár a Dunántúli Református Egyházkerületben három évvel az évforduló előtt elkezdődtek a jubileumi ünnepségek előkészületei, a többi magyar református egyházkerületben az 1864-es év elején foglalkoztak csak a május végére eső évforduló megünneplésének gondolatával. Az előadás bemutatja, hogy az egyes egyházkerületekben milyen ünnepségeket rendeztek.

11.20-11.40: Dr. Ádám Éva

Fürdőélet Gömörben

Előadásomban a 19. századi gömöri fürdőéletet szeretném bemutatni. Gömör-Kishont vármegye fürdői nem tartoztak az országos hírnévnek örvendőkhöz, többségük inkább regionális jelleggel bírt, melyet a helyi polgárság előszeretettel látogatott. Legismertebb gömöri fürdőink Csizfűrdő, Ajnácskő, Lévárt, Várgede, Rozsnyó, ill. Nagyrőce és Dobsina. Közülük napjainkban csupán Csizfűrdő működik, mely virágkorát továbbra is éli, és Szlovákia legismertebb gyógyfürdői közé sorolható. Az egyes fürdőhelyek ismertetése mellett rövid kitekintés erejéig szeretnék a helyi ásványos vizek

feltárásának történetével foglalkozni, ill. magának a fürdőkulturának az elterjedésével és szokásaival Gömörben. A korabeli fürdőteni szakirodalom prezentálása mellett felhívnom a figyelmet a fürdőcultúra helyi szokásaira is - fürdőszabályzatok, fürdőkalauzok, építészeti sajátosságok és korabeli gömöri gyógyfürdők, korabeli képeslapokon illetve mütárgyakon való bemutatásával.

11.40-12.00: Pályi Zsófia

Lelkipásztorok, lelkész özvegyek, és lelkész árvák segélyezésének ügye a 19. század első felében: A Tatai Református Egyházmegye Kegyes Társasága alapításának példája

A protestáns lelkészréteg öngondoskodásának első jelei szinte a reformációval egyidősek, zsinatok visszatérő témája volt a szolgálatra alkalmatlanná vált lelkészek, özvegyeik, valamint árváik ügye. A *csonka év* és *özvegyi kegyelem esztendő*, valamint a *káplántartás* szabályozása körüli viták voltak a leghangosabbak. A 18. század végén - 19. század első felében külföldi mintára létrejöttek az első egyházmegyei özvegy-árva intézetek. Egyházi és világi személyeket egyaránt foglalkoztatott a lelkészcsaládok sokszor nyomorúságos helyzete (Látzai József, Hetényi János, Szemere Bertalan), tervezeteket készítettek egyházkerületi és országos gyámoldák felállítására is. A társaságok pénzbefizetésen alapuló korai biztosításszerű intézményekként működtek. A Tatai Református Egyházmegyének 1800-ban alakult meg Kegyes Társaság elnevezésű jótékony intézménye, az alapszabályokat, iratokat, levelezéseket, valamint működés- és intézménytörténetet tartalmazó *historia* az egyházmegyei gyámoldák egyedülálló forrásanyagát képezi. A megalakulás körüli vitákról fennmaradt kérdőívek és levelezés alkalmas a lelkészség hozzáállásának, véleményének mikroszintű vizsgálatára is.

12.00-12.15: Vita

12.15-13.00: Ebédszünet

II. SZEKCIÓ (szekcióvezető: Dr. Tókéczki László)

13.00-13.20: Veres Miklós

Szociális kérdés a dualizmus kori utópisztikus és tudományos-fantasztikus irodalomban

Az előadás célja az 1867 és 1914 a korszak egyik meghatározó válságjelenségének, a szociális kérdésnek a középpontba állításával a magyar nyelven írt utópisztikus és tudományos-fantasztikus irodalom bemutatása. A szociális kérdés az utópisztikus és tudományos-fantasztikus tematikát alkalmazó írók szinte valamennyi művében megjelent. Az utópisztikus tematikát felhasználó szerzők (Jókai Mór, Beksics Gusztáv, Tóvölgyi Titusz, Naszády József, Boross Mihály, Szemere György) regényein keresztül szeretnék képet adni arról, hogy a dualizmusban megjelenő szociális feszültségek feloldását miképpen képelték az utópista szocialista, marxista, anarchista beállítottságú, vagy éppen a földkérdést középpontba állító írók. A különböző szépirodalmi szociális utópiák, elképzelések, jövőképek bemutatásának segítségével betekintést nyerhetünk a dualizmus korszakának leégetőbb válságjelenségeibe, megismerhetjük és megérthetjük bizonyos értelmiségi csoportok és irányzatok gondolkodását.

13.20-13.40: Szóts Zoltán Oszkár

Az Országos Széchényi Könyvtár és a Millennium éve a Magyar Könyvszemle tükrében

1896-ban országsszerte ünnepeket rendeztek az ezer éves magyar államiság tiszteletére. Az emlékévből a Magyar Nemzeti Múzeum, illetve az ekkor még alá tartozó Országos Széchényi Könyvtár is kivette a részét. A Magyar Könyvszemle című folyóirat a dualizmus éveiben a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának közlönyeként működött. Ebbéli funkciójában a könyvtár korabeli történetének legfontosabb szekundér forrása. A benne megjelenő tanulmányok és hírek mellett éves és negyedéves jelentéseket is közölt a könyvtár állapotáról. A jelentések és a szaklap híreinek segítségével lehetőség nyílik a részvétel hivatalos interpretációjának bemutatására, továbbá rövid bepillantásra az intézmény korabeli történetébe.

13.40-14.00: Unger Erika

Fejezetek az Eucharisztikus Gyermekszövetség történetéből

Az előadás témáját a mára már elfeledett, 1912-ben megalapított és (a Tanácsköztársaság idejét kivéve) a második világháború végéig működő országos hatáskörű mozgalom adja. A hitbuzgalmi szervezet 14 éves korig tervezte tagjai közé fogadni a plébániák köré szerveződő gyermekeket, majd hamarosan, az igényekhez alkalmazkodva, Tiefenthaler József, a szervezet első igazgatójának irányításával létrehozták az Ifjak Eucharisztikus Szövetségét és a Leányok Eucharisztikus Szövetségét. A gyermekszövetség alapítása után néhány évvel önálló, havi rendszerességgel megjelenő gyermeklapot indított „Jézusom, örömöm” címmel. A folyóirat, mely végig kísérte a szervezet történetét, gazdag forrásként szolgál ma a kutatóknak.

14.00-14.20: Szász Lajos

Az amerikai magyar reformátusok "csatlakozási küzdelmei" az 1920-as évek első felében

Előadásomban elsősorban a gazdag magyarországi forrásbázis alapján kívánom az amerikai magyar reformátusok I. világháború utáni történetének egyik legizgalmasabb fejezetét, az ún. „csatlakozási harcot” több oldalról körbejárni. Az anyaegyházuktól elszakadó gyülekezeteknek az 1920-as évek első felében külső és belső nyomás hatására kellett dönteniük, hogy valamelyik amerikai protestáns felekezettel lépnek kapcsolatba vagy a továbbiakra nézve a függetlenséget választják. Az amerikai magyar reformátusok eme tájékozódása, útkeresése kapcsán több magyarországi politikai és/vagy egyházi csoportosulás próbált a zavarosban halászni. A különféle propagandisztikus vagy éppen anyagi előnyök megszerzése érdekében a magyar külpolitikai vezetés és a legfelsőbb szintű egyházi vezetők is bekapcsolódtak a küzdelembe vagy legalábbis véleményt nyilvánítottak arról. Az alig páréves időszakot átívelő küzdelem során a személyes jellegű konfliktusokon túl a magyar külpolitika és a református egyház egységes fellépését, az egyházi jellegű ügyek nemzeti célú felhasználását is nyomon követhetjük.

14.20-14.40: Gayer Veronika

Az utolsó magyar érettségi – Gömöri János és a sárosi magyarság 1918-1938

Gömöry János, az eperjesi Evangélikus Kollégium főgimnáziumának utolsó magyar igazgatójaként vonult be a csehszlovákiai magyarok történetébe. Az 1919 folyamán létrejövő szlovák evangélikus egyház képviselőivel megegyezve sikerült elérnie, hogy az általa 1903 óta vezetett intézményben 1926-ig folyjon magyar nyelvű oktatás, habár a párhuzamos magyar osztályok indítására vonatkozó terve végül kudarcba fulladt. Hagyatékán keresztül a többnyelvű sárosi társadalom identitásváltásának folyamata, a szórványmagyarság helyzete és a szlovák evangélikus egyház létrejöttének körülményei a maguk összefüggésében vizsgálhatók. Az Evangélikus Kollégium „utolsó magyar évei” egybeesnek a csehszlovákiai magyarság önszerveződési stratégiáinak kialakításával, melyhez – Eperjes tekintetében – nagy mértékben járult hozzá a feloszlott Kollégium helyben maradt tanári kara és magyarajkú diáksága egyaránt. Történetük bizonyítja, hogy a Kollégium magyar művelődéstörténetben játszott szerepe nem zárult le teljesen az intézmény feloszlásával, de tartott legalább addig, amíg magyar nyelvű oktatás folyt benne, s az itt érettségizett diákok a helyi magyar kulturális élet formálóivá váltak. A előadás ennek a közösségnek a társadalomtörténeti elemzésére épül. Elsősorban arra keresem a választ, hogy a sárosi magyarság 1918 utáni önszerveződési mechanizmusa mennyiben jelent kivételt, milyen mértékben merít a volt Kollégium közösségépítő erejéből, illetve mennyiben követ általános tendenciákat, melyek a korabeli észak-szlovenszkói városok többnyelvű polgárságának identitáskeresésében is megfigyelhetők.

14.40-15.00: Vita

15.00-től: Dr. Tökéczki László a Művelődéstörténeti Tanszék vezetőjének záróbeszéde